

JAHON IQTISODIYOTIDA XALQARO MOLIYA MARKAZLARINING O'RNI**Qurbonov Ulug'bek Erkin o'g'li****O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi****qurbonovu743@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17318227>**

Globalizatsiya jarayonlarining chuqurlashuvi va xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi zamonaviy dunyo iqtisodiyotida moliyaviy infratuzilmaning strategik ahamiyatini oshirmoqda. Bu jarayonda xalqaro moliya markazlari alohida rol o'ynaydi. Xalqaro moliya markazlari – bu transchegaraviy moliyaviy operatsiyalar, sarmoya jalbi, valuta savdosi, bank va sug'urta xizmatlari hamda boshqa moliyaviy vositalarning markazlashtirilgan shaklda amalga oshiriladigan hududlardir. Ular jahon moliyaviy tizimining asosiy bo'g'inlaridan biri bo'lib, global kapital oqimlarini boshqarish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, investitsion muhitni shakllantirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish kabi muhim funksiyalarni bajaradi.

Jahon moliya tizimida faoliyat yuritayotgan eng nufuzli moliya markazlariga Nyu-York, London, Tokio, Frankfurt, Hong Kong, Singapur, Dubay va boshqa shaharlar kiradi. Ularning har biri o'ziga xos geografik joylashuvi, siyosiy barqarorligi, rivojlangan infratuzilmasi, qulay tartibga solish tizimi va sarmoyadorlar uchun yaratilgan shart-sharoitlar bilan ajralib turadi. Masalan, Nyu-York fond bozori (NYSE) dunyodagi eng yirik kapitalizatsiyaga ega bo'lsa, London moliya markazi valyuta savdosi hajmi bo'yicha yetakchilik qiladi. Singapur va Hong Kong esa Osiyo-Tinch okeani mintaqasida eng jadal rivojlanayotgan moliyaviy markazlar sifatida tan olingan.

Xalqaro moliya markazlari zamonaviy iqtisodiy munosabatlarning markazlashgan tugunlari bo'lib, ular orqali katta hajmdagi moliyaviy resurslar global miqyosda qayta taqsimlanadi. Bu markazlar investorlar, moliyaviy institutlar, davlatlar va boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasida ishonchli, tezkor va samarali moliyaviy xizmatlar ko'rsatadi. Xususan, ular kapitalning likvidligini ta'minlash, kredit resurslariga kirishni yengillashtirish, moliyaviy xavflarni boshqarish va moliyaviy vositalarning xilma-xilligini taqdim etish orqali jahon iqtisodiyotida barqarorlikka erishishda xizmat qiladi.

Shuningdek, xalqaro moliya markazlari raqobatbardosh moliyaviy muhitni yaratish orqali mamlakatlar o'rtasidagi investitsion oqimlarga ta'sir ko'rsatadi. Har bir rivojlanayotgan yoki rivojlangan davlat o'zining iqtisodiy salohiyatini oshirish uchun xalqaro moliya markazlari bilan yaqin hamkorlikka intiladi. Xalqaro moliyaviy integratsiyaning kuchayishi esa moliyaviy markazlar faoliyatini yanada ahamiyatli qiladi. Ular xalqaro hisob-kitoblar tizimining asosi bo'lib, xatarlarni taqsimlash va moliyaviy bozorlarni muvozanatlash vazifasini bajaradi.

Bugungi kunda xalqaro moliya markazlarining faoliyati faqat an'anaviy bank xizmatlari yoki fond bozori bilan cheklanmaydi. Ular moliyaviy texnologiyalar (fintech), raqamli valyutalar, kriptovalyutalar, "aqli kontraktlar", blokcheyn texnologiyalari kabi zamonaviy innovatsion vositalarni joriy etish orqali moliyaviy xizmatlarni diversifikatsiyalashga erishmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt asosidagi moliyaviy tahlil, avtomatlashtirilgan investitsiya tizimlari va algoritmik savdo texnologiyalari moliya markazlarining global ahamiyatini yanada oshirgan. Bu esa ularning nafaqat iqtisodiy, balki texnologik yetakchilik pozitsiyasini mustahkamlashiga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, xalqaro moliya markazlarining jahon iqtisodiyotidagi o'rni ularning moliyaviy siyosatga ta'siri orqali ham namoyon bo'ladi. Yirik moliyaviy markazlarda qabul

qilingan qarorlar, foiz stavkalari o'zgarishi, moliyaviy ko'rsatkichlar dinamikasi ko'plab davlatlarning iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, AQSh Federal zaxira tizimi (Federal Reserve) tomonidan foiz stavkalarining ko'tarilishi Nyu-York moliya markazi orqali butun dunyo moliyaviy bozorlariga ta'sir etadi. Yoki Yevropa Markaziy Bankining qarorlari Frankfurt orqali Yevrozonaga a'zo davlatlar iqtisodiyotiga ta'sir qiladi.

Xalqaro moliya markazlari nafaqat rivojlangan mamlakatlar, balki rivojlanayotgan davlatlar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ular uchun bu markazlar tashqi investitsiyalarni jalb qilish, moliyaviy tizimni mustahkamlash, xalqaro tajriba almashish va barqaror iqtisodiy o'sishga erishishning muhim vositasidir. Rivojlanayotgan mamlakatlar o'zining milliy moliyaviy tizimini takomillashtirishda xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik qilish orqali bu markazlar tajribasidan keng foydalanmoqda.

O'zbekiston ham jahon moliyaviy tizimiga integratsiyalashish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va milliy moliya tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish yo'lida muhim qadamlar qo'ymoqda. Davlatimizda Toshkent shahrida xalqaro moliyaviy markaz tashkil etish bo'yicha konseptual takliflar ilgari surilmoqda. Bunday markaz orqali Markaziy Osiyo mintaqasida moliyaviy xizmatlarning yangi darajaga ko'tarilishi, investorlar uchun qulay huquqiy va institutsional muhit yaratilishi rejalashtirilmoqda. Bu esa O'zbekistonning mintaqaviy moliyaviy markazga aylanishi, xalqaro kredit reytinglarini yaxshilash va kapital bozorlarini chuqurlashtirish imkonini beradi.

Biroq xalqaro moliya markazlarining faoliyati faqat ijobiy jihatlar bilan emas, balki muayyan xavf va tahdidlar bilan ham bog'liq. Masalan, moliyaviy markazlarda yuzaga keladigan inqirozlar tezda global moliyaviy bozorlar orqali boshqa davlatlarga tarqaladi. 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz bunga yaqqol misoldir – AQShdagi ipoteka bozorida boshlangan muammolar qisqa fursatda butun dunyodagi moliya tizimlariga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Bundan tashqari, moliyaviy markazlarning haddan tashqari konsentratsiyasi moliyaviy asimmetriya va beqarorlik xavfini kuchaytiradi.

Yana bir muhim jihat – xalqaro moliyaviy markazlar faoliyatida adolatli tartibga solish (regulyatsiya) va shaffoflik tamoyillarining doimiy qo'llanilishi muhim hisoblanadi. So'nggi yillarda ayrim moliya markazlari, ayniqsa, ofshor hududlar, pul yuvish, soliqdan qochish va moliyaviy jinoyatlarda ayblanmoqda. Bu holat global moliyaviy ishonchga putur yetkazadi. Shu sababli xalqaro moliya institutlari – Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (XVJ), Jahon banki, Moliyaviy Harakat Ishchi guruhi (FATF) tomonidan bu markazlar faoliyatiga nisbatan doimiy monitoring va tartibga solish talab qilinmoqda.

Yangi tendensiyalardan biri – raqamli moliya markazlarining shakllanishidir. Zamonaviy texnologiyalar asosida, ayniqsa fintex, blokcheyn, sun'iy intellekt asosidagi tahlil vositalari bilan qurollangan moliyaviy markazlar raqobatbardoshligini oshirmoqda. Singapur, Dubay, Seul, Tel-Aviv kabi shaharlar fintex bo'yicha ilg'or markazlarga aylanmoqda. Ular an'anaviy moliyaviy markazlarga nisbatan tezkorlik, qulaylik va innovatsion yondashuvlar bilan ajralib turadi.

Xalqaro moliya markazlari faoliyatida davlat siyosati va tartibga soluvchi muassasalar roli ham nihoyatda muhim. Yaxshi ishlab chiqilgan huquqiy baza, erkinlik darajasi, soliqqa oid imtiyozlar, investor huquqlarining kafolati va yuridik tizimning mustahkamligi – bularning barchasi moliyaviy markazning jozibadorligini belgilaydi. Shuningdek, siyosiy barqarorlik,

inson kapitali, infratuzilma va axborot texnologiyalarining rivojlanishi ham bu jarayonda muhim omillardir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". – T.: Ma'naviyat, 2008.
2. Xodjayev B., Xodjayev M. "Xalqaro iqtisodiy munosabatlar". – Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2016.
3. Akramov R., Avezov B. "Xalqaro moliya". – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
4. Krugman P., Obstfeld M., Melitz M. "International Economics: Theory and Policy". – Pearson Education, 2020.
5. Mishkin F.S. "The Economics of Money, Banking, and Financial Markets". – Pearson Education, 2019.
6. Ostonov B. "Moliyaviy bozorlar va institutlar". – Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2020.
7. World Bank. "Global Financial Development Report 2022: Financial Markets and Institutions". – Washington D.C.: World Bank Publications, 2022.
8. Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF). "International Financial Statistics Yearbook 2021". – Washington D.C.: IMF Publications.
9. Sharipov M. "Investitsiyalar va moliya bozori". – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2019.
10. Zokirov A., Tursunov B. "Xalqaro iqtisodiy munosabatlar asoslari". – Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2018.